

Euskal baleazaleak Islandian

Euskal arrantzaleak balearen ehizan oso abilak izan dira. Ternuara egiten zituzten bidaiak ezagunak dira, baina beste toki batzuetara ere joaten ziren, Islandiara adibidez. Herrialde horretan izandako gertaera iluna azaltzen da jarduera honetan. Gaiari buruzko informazioa ikusi eta ondoren ariketa hauek egin ditzakezu.

- Abesti-zati bat entzun eta edukia laburtu.
- Bideoa ikusi eta esaldiak egia ala gezurra diren erabaki.
- Testua irakurri eta erantzun egokia aukeratu.
- Itsasontziekin lotura duen hiztegia aztertu.
- Albaola Itsas Kultur Faktoriara bisita egin ala ez erabaki.

OHARRA: Ikasgelan ez bazaude, talde-jarduera hau egiten hasi aurretik, adostu irakaslearekin batera zuen arteko komunikazio-tresna: foroa, posta elektronikoa, WhatsApp, Teams, Hangouts, Google Duo, Skype...

Argazkia: Free Photos (Pixabay)

1. Gaian sartu

Benito Lertxundik 1901ean izandako gertaera bat kontatzen du *Balearen bertsoak* abestian. Non agertu zen, zer gertatu zen, nola.....guztia azaltzen du bederatzi bertsotan.

Entzun abestiaren lehendabiziko hiru bertsoak, eta laburtu esaldi pare batean esaten duena. Ondoren, partekatu ikaskide batekin.

<https://labur.eus/IVkSM>

Jakin nahi al duzu nola bukatu zen istorioa? Anima zaitez, eta entzun kanta osorik!

2. Bideoa ulertu

Ander Arrese arkeologoari egindako elkarrizketa ikusi eta erabaki esaldiok egia ala gezurra diren.

<https://labur.eus/mvtrH>

Goiko lehenengo argazkian, Ander Arrese. Bestean, Gipuzkoako hiru galeoiak iritsi ziren kostaldea. Argazkiak: Ander Arrese

	EGIA	GEZURRA
Suhar Arkeologia lur gaineko proiektuetan bakarrik aritzen da lanean.		
Euskal arrantzaleak aspertu egin ziren Ternuan eta horregatik joan ziren Islandiara.		
Islandiarrek badute gertatu zenaren kontzientzia, baina euskal herritarrek ez hainbeste.		
Arkeologoak direnez, hutsetik hasi eta oso ikerketa sakona egin zuten gertaera argitzeko.		
Arreseren ustez, elkarrekin moldatzen jakitea bertute handia da.		
Gatazka zergatik gertatu zen aztertzen du dokumentalak.		

3. Irakurri testua

Irakurri testua eta ondoren egin ariketa.

Euskal baleazaleen aurkako sarraskia Islandian

Euskal Herrian balearen arrantzak garrantzi handia izan du historian zehar. Benito Lertxundik Balearen bertsoak abestian jaso zuen bezala, baleazaleek euskal lurraldeetara gerturatzen ziren animalia erraldoi horiek arrantzatzen zituzten, eta gure kostaldean balearik ez bazen, beste herrialdeetara bidaiatzen zuten baleak ehizatzen.

Zerbitzu arkeologikoak eskaintzen dituen Suhar Arkeologia enpresako arkeologoa da Ander Arrese, eta beste hainbat arkeologo, historialari eta Ekoizpenak Gogoan ekoiztetxearekin batera Euskal baleazaleen triskantza dokumentalaren talde teknikoan aritu zen. Garai hartako baleazale gehientsuenak Ternuan, Estatu Batuetako iparraldean eta Kanadan kokatu ditu arkeologoak: “Konpetentzia handia zen eta ez zegoen nahikoa balearik horrenbeste baleazaleentzat. Arrazoi horrek eraman zituen euskal arrantzaleak Europa iparraldera, Islandiara konkretuki”.

Argazkia: Euskal Itsas Museoa

Bertan kokatzen da gure istorioa, euskal arrantzaren historiako pasarterik beltzenetakoa, eta haren protagonistak dira 1615.ean Islandiara baleen ehizara abiatu ziren 83 arrantzaleak. Pedro Agirreren, Esteban Telleriaren eta Martin Villafrancaren aginduetara joan ziren hiru galeoi gipuzkoarretan.

Islandiakoa, kanpaina oparoa izan zen baleazale euskaldunentzat. Hamaika balea arrantzatu zituzten eta haien koipe eta haragiarekin diru-sarrera handiak eskuratzea aurreikusten zuten. Etxera itzuli aurretik afari batekin ospatu zuten balea-arrantzaren arrakasta. Ospakizun gaua behar zuenak, bestelako norabidea hartu zuen ordea.

Denboralea

Gau hartan sekulako denboralea altxa zen eta ekaitz bortitza eta izugarritzko olatuak ekarri zituen berarekin. Islandiako portuan zeuden galeoiak oso egoera txarrean gelditu ziren. Itzulera bidaia bertan behera geratu zen, eta euskal arrantzaleak Islandiatik atera ezinik geratu ziren.

XVII. mende hasieran, Islandia Europako herrialderik pobreena zen. Testuinguru horretan, Islandiatik atera ezinik geratu ziren euskal arrantzaleek jatekoa erosteko zailtasunak zuten. Ardiak erosi nahi zituzten, baina bertako nekazariak ez zuten ardirik saldu nahi; ez zegoen guztientzako elikagairik.

Jarrera horrek euskaldunen haserrea piztu zuen. Aurrez ere ez zeuden oso gustura islandiarren jokabidearekin, itsasoan lanean ari zirela arrantzale islandiarrek balea-olioia lapurtu baitzieten euskaldunei. Euskaldunek ere zenbait lapurreta egin zituzten nekazarien lurretan.

Tentsioa baretzeko asmoz, Martin Villafranca kapitainak Jóm Grimsson apaiz islandiarra bisitatu zuen. Bisita hark kontrako eragina izan zuen. Ez zuten akordiorik lortu, eta euskaldunek apaiza jipoitu egin zuten. Erantzuna berehalakoa izan zen, Villafrancaren gizonak epaitu eta hiltzera kondenatu zituzten.

Ihes egin nahian

Epaiaren berri jakin bezain pronto, Islandia uzteko saiakera egin zuten euskaldunek. Pedro Agirreren eta Esteban Telleriaren gizonak ihes egitea lortu zuten. Villafrancaren 32 marinelek, ordea, ez. Eta islandiarrek sekulako sarraskia egin zuten arrantzale euskaldun horiekin; guztiak hil eta itsasora bota zituzten.

Islandiarrek, gainera, bazeukaten legez euskaldunak hiltzeko eskumena. Gezurra dirudien arren, eskumen hori 400 urtez egon da indarrean, 2015eko apirilaren 22an baliogabetu zuten arte.

Ander Arreseren ustez “elkar-bizitzeko gaitasun ezak” sortu zuen euskaldun eta islandiarren arteko liskarra. “Egun elkarbizitza oso zaila bada, pentsa garai horietan. Herrialde bakoitzak bere bizimodua, lana ulertzeko modua edota ekonomia kudeatzeko sistema zuen. Aurrean daukazuna onartzeko gaitasunik ez badago, liskar handiak sor daitezke. Nik uste dut, moldatzen jakitea bertute oso handia dela. Elkarbizitza behar-beharrezkoa da bizitzeko esparru guztietan”.

Helburu horrekin abiatu zuten Euskal baleazaleen triskantza dokumentala 2015. urtean. “Gure asmoa zen gertaera ilun haren inguruan dokumentatzea, liskarra azaleratzea eta halakorik berriro ez errepikatzen gure hondar-alea jartzea”, adierazi digu arkeologoak.

Dokumentalaren kartela.
Argazkia: Ander Arrese

Hautatu erantzun egokia.

1. Euskal baleazaleek arrantzatzen zituzten baleak...

- a) euskal kostaldera zetozenak ziren. Garai hartan balea ugari zegoen hemen.
- b) beste herrialdetakoak ziren, hemen ez baitzegoen balearik.
- c) euskal kostaldekoak ziren, baina hemen ez zirenean ikusten kanpora joaten ziren haien bila.

2. Ander Arrese Suhar enpresako arkeologoak dio...

- a) hemen balea ugari zegoela arrantzatzeko, baina euskaldunak nahiago zutela Ternuara joan.
- b) Ameriketara lehia handia zegoela eta arrantzaleek Islandiara joan behar izan zutela baleen bila.
- c) *Euskal baleazaleen triskantza* dokumentala egiteko Ternuan, Estatu Batuetan eta Kanadan ibili zirela.

3. Islandian euskal baleazaleek...

- a) balea ugari harrapatu zituzten eta diru asko irabaztea espero zuten.
- b) balea gutxi harrapatu zituzten, ez zen oso kanpaina ona izan.
- c) baleen ehizan lortutako diruarekin ospatu zuten balea-arrantzan izandako arrakasta.

4. Islandiatik atera ezinik geratu ziren euskal arrantzaleak, izan ere, ...

- a) islandiarrak ez zeuden batere gustura euskaldunekin eta galeoiak hondatu zizkieten.
- b) islandiarrek ez zuten euskaldunek ehizatutakoa erosi nahi, eta liskarra izan zen haien artean.
- c) izugarrizko ekaitza izan zen, eta olatu handiek portuan zituzten galeoiak hondatu zituen.

5. Euskaldunen eta islandiarren arteko liskarren ondorioz, ...

- a) hogeita hamabi euskal arrantzale itsasora bota zituzten, eta bertan ito ziren.
- b) euskal marinel gehienek ihes egitea lortu zuten, baina Agirre eta Telleriaren gizonak hil egin zituzten.
- c) Villafrancaren gizonak hiltzera kondenatu zituzten islandiarrek.

6. Ander Arreseren ustez...

- a) dokumentalaren helburua islandiarren eta euskaldunen arteko liskarra baretzea da.
- b) islandiarrei beren errua aitortzeko aukera eskaintzen die dokumentalak.
- c) dokumentala lagungarria da gure historiaz gehiago jakiteko eta horrelakoak berriro ez gertatzeko.

4. Balearn arrantza

Islandiara baleak harrapatzera joan ziren galeoietan zein tresna eraman ote zituzten?

1. Zehaztu beheko elementuetatik, zure ustez, zeintzuk eramaten zituzten baleontzietan.
2. Ondoren, saiatu beheko zerrendan bakoitza bere definizioarekin lotzen.

Sarea

Arpoia

Kanabera

Txalupa

Atoiontzia

Aingura

Arrauna

Soka

Sarea

Itsasoko animalia handiak ehizatzeke tresna, zurezko kirten luze batez eta burdinazko punta gakodun batez osatua.

Arpoia

Elementuak lotzeko balio duen tresna luze, estu eta malgua da.

Kanabera

Eskuzko arrantza egiteko hariari eta amuari eusten dion haga luzea.

Txalupa

Beste itsasontzi bat maniobratzen laguntzeko erabiltzen den ontzi txikia.

Atoiontzia

Pala baten modukoa da eta eskuz eraginda ontzia gidatzeko eta mugitzeko erabiltzen da.

Aingura

Arrainak harrapatzeko erabiltzen den sarea da.

Soka

Itsasoan itsasontziari bere posizioa finkatzeko edota ontzia geldirik edukitzeko balio du.

Arrauna

Arraunez mugitzen den ontzi txikia

5. Egitekoa: Albaolara joateko aukera

Pasaia San Pedroko Albaola Itsas Kultur Faktoria bisitatzeko aukera duzue. Erabakia hartu aurretik, ordea, informazio gehiago biltzea pentsatu duzue, esate baterako, ondoko kontu hauei buruz:

- Baleak ehizatzeko toki ezagunenak zein ziren?
- Nola joaten ziren baleazaleak hain urrutira?
- Zein elikagai eramaten zituzten?
- ...

Talde txikitan jarrita bilatu informazioa eta partekatu gainerako ikaskideekin. Ondoren erabaki ea bisita egingo duzuen ala ez.

Informazioa biltzeko, besteak beste, Albaolaren web orrialdea (www.albaola.com/eu) erabil dezakezue.

*Aztarnak biltzera urpera sartu aurretik.
Argazkia: Ander Arrese*

Euskal Herrian ontziak egiten oso trebeak omen ziren.

Itxura denez, euskal arrantzaleek beti sagardoa eramaten zuten horrelako bidaia luzeetan.

Dirudienez, Euskal Herrian baso handiak zeuden garai hartan.

Argazkia: Albaola Itsas Kultur Faktoria

ERANTZUNAK

1. Gaian sartu

Eredua

1901ean, maiatzaren 14an gertatu zena kontatzen du. Orion, Orioko barraren aurrean balea agertu zen goizeko bederatzietan. Handia zen, baina hala ere azkar mugitzen zen alde batetik bestera. Berehala joan ziren traineruen bila balea ehizatzeke asmoz, eta arpoiak, dinamita eta soka pila hartu zituzten horretarako.

2. Bideoa ulertu

	EGIA	GEZURRA
Suhar Arkeologia lur gaineko proiektuetan bakarrik aritzen da lanean.		X
Euskal arrantzaleak aspertu egin ziren Ternuan eta horregatik joan ziren Islandiara.		X
Islandiarrek badute gertatu zenaren kontzientzia, baina euskal herritarrek ez hainbeste.	X	
Arkeologoak direnez, hutsetik hasi eta oso ikerketa sakona egin zuten gertaera argitzeko.		X
Arreseren ustez, elkarrekin moldatzen jakitea bertute handia da.	X	
Gatazka zergatik gertatu zen aztertzen du dokumentalak.	X	

3. Irakurri testua

1. c / 2. b / 3. a / 4. c / 5. c / 6. c

4. Balearn arrantza

1. Galeoian eramaten zituzten gauzak: sarea, arpoia, kanabera, txalupa, aingura, soka, arrauna.

2. Definizioak

Sarea: Arrainak harrapatzeke erabiltzen den sarea da.

Arpoia: Itsasoko animalia handiak ehizatzeke tresna, zurezko kirten luze batez eta burdinazko punta gaketun batez osatua.

Kanabera: Eskuzko arrantza egiteke hariari eta amuari eusten dion haga luzea.

Txalupa: Arraunez mugitzen den ontzi txikia.

Atoiontzia: Beste itsasontzi bat maniobratzen laguntzeko erabiltzen den ontzi txikia.

Aingura: Itsasoan itsasontziari bere posizioa finkatzeko edota ontzia geldirik edukitzeko balio du.

Soka: Elementuak lotzeko balio duen tresna luze, estu eta malgua da.

Arrauna: Pala baten modukoa da eta eskuz eraginda ontzia gidatzeko eta mugitzeko erabiltzen da.

TRANSKRIPZIOA

Zein da Ander Arrese?

Ba bueno, ba ni Ander Arrese naiz, ni naiz beasaindarra, bueno hasiera batetik arkeologian oso zaletua (zalea) izan nintzen txikitatik eta, bueno, azkenean bukatu dut arkeologo izanez. Orain enpresa txiki bat daukat, Suhar Arkeologia izena duena, eta honekin hainbat proiektu egiten ditugu bai lurrean, bai ur azpian eta, bueno, kasu honetan baita ere honetara ekarri nauena izan da dokumental bat egin genuena ba dela (duela) sei urte, ba Islandian egin zen (izan ziren) gertakari batzuei buruz.

Zer gertatu zen 1615ean?

Ba bueno, garai hartan, baleazale gehientsuenak Ternuan eta Estatu Batuen iparraldean eta, bueno, Kanadako lurretan zebiltzen (zebiltzan), baino han ba ja ahitu egin ziren haien, ba ehiza tokiak edo, baita ere konpetentzia handia sortu zen holandes (holandarren) eta ingeles artean eta, orduan, euskaldunak beste toki batzuk bilatzen hasi ziren eta bukatu zuten joaten Europa iparraldera, asko Islandiara, eta, bueno, han gertakari batzuk izan ziren bertakoekin konfliktoak (liskarrak) edo lehiak sortu zirelako.

Nola izan zenuten gertakari horien berri?

Ba, horrela oso modu inozentean izan zen, hor bageneukan lagun bat ibiltzen zena batetik bestera eta Islandian bukatu zuen urte batzuetan, eta harekin komunikatuz esaten zuen, ba urteurrena pasatu behar zela gertakari hauena, ez? Euskaldun baleazale hauen erailketarena, eta han islandesak (islandiarrek) ba omen zeukaten oso barneratuta ba nolabaiteko damua edo, bueno, gertakari haiek ean (euren) kontzientzia pisatzen zuela (zutela) eta ba egin behar zituztela nolabaiteko ekintza batzuk hura omentzeko. Eta oso harrituta zegoen nola, guk, ez geneukan horrelako kontzientzia sozialik edo historikorik gertakari haienak, ez? Haiek hainbeste garrantzia ematen zieten Islandian eta, guk, ez genekigun (genekien) zer pasatu zen.

Zer ikertu duzue?

Bueno gure asmoa izan zen plasmatea (islatzea) zer dagoen orain arte ikertuta eta jakinda hari buruz. Gure ikerkuntza ez zen oso sakona izan, izan zen gehienbat, bertako arkeologoekin harremanetan jarri, aztarnategietara joan eta beraiek egindako ba ikerketen emaitzak jakin eta eztabaidatu. Batetik, egon ginen hainbat indusketa egin dituen arkeologo batekin, Ragnarrekin, eta gero baita ere dokumentazio historikoaren bila ibili ginen edo elkarriketak egin ginuzten (genituen).

Zer nabarmenduko zenuke gertakari horietatik?

Ba elkarbizitza oso zaila dela, eta herri bakoitzak bere bizimodua, bere lana ulertzeko modua, ekonomia ulertzeko modua dauzkala eta konfliktoak (liskarrak) sortzea oso erraza dela jarrera egoki bat batek ez badauka (batek ez badauka jarrera egoki bat), edo adaptatzen, moldatzen ez baldin badaki, ez? Nik uste dut moldatzen jakitea dela bertute bat oso handia.

Zer jasotzen du *Euskal baleazaleen triskantza dokumentalak*?

Ba jasotzen duena da, gehienbat, konflikto (liskar) hori, galdetzen diogu gure buruari zergatik gertatu zen, ez? Lehenago erantzun dizutena. Eta, orduan, pixka bat reflexionatzen (hausnartzen) dugu horri buruz, zergatik gertatu zen eta zergatik gertatu daitezkeen arazo hauek. Bestalde, guk, baita ere irudikatu nahi izan genuen guk geuk, han, baita ere adaptazio-arazo batzuk izan ginuzela (genituela) zergatik ez daukagu idiosinkrasia berdina (idiosinkrasia berdina ez dugulako), ez? Beraiek lana ulertzeko modua edo antolatze modua erabat desberdina zen eta, orduan, guk konflikto (liskar) batzuk edo gure lanerako arazo batzuk izan ginuzten (genituen).

Etorkizunera begira gai horretan sakondu nahiko zenuke?

Guk, azaleko azterketa bat egin genuen arren, badago egitea nolabaiteko, geofisika bidez edo magnetometria bidez, badaude mekanismoak aztertzeko bertara jaitsi gabe, eta halako zerbait eginez gero jakin ahal izango genuke ea ba ote dauden itsasontzi hauen aztarnak fiordo horren hondoan eta hori izango litzake (litzateke) aurrerapauso handi bat.